

УДК 334.012.64

Н.Мазій

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Здійснено аналіз основних складових державної політики. Запропоновано пріоритетні напрямки державного регулювання в сфері розвитку малого та середнього підприємництва. Наголошено на необхідності збільшення державного фінансування, створенні ефективного бізнес-клімату та обґрунтовано потребу застосування суб'єктами господарювання маркетингової стратегії розвитку підприємництва.

Ключові слова: державна політика, державне регулювання, державне фінансування, маркетингова стратегія розвитку підприємництва.

Великою мірою роль малого та середнього підприємництва (далі – МіСП) полягає у вирішенні питання зайнятості, що проявляється, насамперед, у здатності малого бізнесу створювати нові робочі місця і поглинати надлишкову робочу силу. Особливо це стосується нинішнього стану економіки в Україні. Адже тоді, коли відбудеться процес скорочення робочих місць на великих підприємствах, малі фірми не тільки зберігають, але й створюють нові робочі місця. З огляду на це, як свідчить і зарубіжна статистика, мале та середнє підприємництво є більшим стабілізуючим фактором, аніж велика індустрія.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження сутності державного регулювання підприємницької діяльності, так і економіки, загалом, зробили такі вчені: В. Андрущенко, О. Блінов, Є. Борщук, К. Бліщук, З. Варналій, І. Гайдучкий, М. Геєць, М. Долішній, І. Лукінов, І. Козак, О. Крайник, О. Кузьмін, І. Михасюк, В. Павленков, І. Половінкін, С. Реверчук, В. Савченко, Г. Третяк, Л. Швайка та інші.

Мета статті – обґрунтування необхідності на даному етапі економічного розвитку України державного регулювання розвитку малого та середнього підприємництва. Проаналізовано державну політику в сфері підприємництва, здійснено аналіз нормативно-правової бази та державного фінансування в зазначеній сфері. Аргументовано потребу у покращенні бізнес-клімату та стратегічному маркетинговому розвитку для ефективної діяльності малого та середнього підприємництва.

В ринковій економіці підприємства малого та середнього бізнесу вважаються гнучкими, маневреними та ефективними з огляду на витрати, вони в своїй діяльності переважно наближені до споживачів (виробництво, торгівля, послуги), спроможні швидко реагувати на зміни попиту і враховувати побажання клієнтів. Створюючи значну кількість робочих місць і займаючи вагомий частку у виробництві валового внутрішнього продукту (ВВП), мале підприємництво утворює ядро гарантованої зайнятості більшості населення, забезпечує їм добробут і відіграє політично-стабілізуючу роль у суспільстві.

У країнах ЄС у сфері малого підприємництва основними видами діяльності є торгівля, будівництво, фінансова діяльність (і у Європі саме ці сфери традиційно є найбільш привабливими для діяльності малого бізнесу) та сфера послуг (ремонтні роботи, перукарські та освітні послуги, кафе у курортних і придорожніх зонах,

ремісництво). Згідно із статистичними даними, наведеними у табл. 1, в Україні схожа ситуація, оскільки найпривабливішими видами діяльності є оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 28,97%, сільське, лісове та рибне господарство – 12,93%, промисловість – 10,80% та будівництво – 9,50% [1].

У країнах із розвинутою ринковою економікою чисельність зайнятих у сфері малого підприємництва, як правило, перевищує 50% населення працездатного віку (країни ЄС), а подекуди може наблизитись і до 80% (Японія). Натомість в Україні у 2011 р. малим підприємством займалось лише 24,9% населення працездатного віку (а питома вага малих підприємств становить 92,9% від загальної кількості зареєстрованих підприємств у країні). Продукція малих підприємств формує понад 50% ВВП країн “старої” Європи (Німеччина, Франція); понад 30 – 40% ВВП у країнах “нової” Європи (Чехія, Словаччина, Угорщина). Для порівняння – в Україні (за даними 2011 р.) цей показник дорівнює 7%.

Таблиця 1

Кількість малих підприємств за видами економічної діяльності, одиниць

Види діяльності	2010 р.		2011 р.		2012 р.	
	од.	%	од.	%	од.	%
Усього, зокрема	357241	100	354283	100	344048	100
сільське, лісове та рибне господарство	47213	13,2	38387	10,8	44487	12,9
промисловість	41373	11,6	41074	11,6	37144	10,8
будівництво	36706	10,3	36081	10,2	32676	9,5
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	105898	29,6	107316	30,3	99675	29
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	12330	3,5	13479	3,8	14134	4,11
тимчасове розміщування й організація харчування	9353	2,6	9441	2,7	9042	2,63
інформація та телекомунікації	12771	3,6	13933	3,9	13024	3,79
фінансова та страхова діяльність	5254	1,5	5133	1,5	4461	1,30
операції з нерухомим майном	26868	7,5	28055	7,9	31419	9,1
професійна, наукова та технічна діяльність	31246	8,7	32051	9,1	30091	8,8
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	14959	4,2	15704	4,4	14976	4,4
освіта	2345	0,7	2339	0,7	2085	0,6
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	4390	1,2	4593	1,3	4353	1,3
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	1969	0,6	2113	0,6	1889	0,6
надання інших видів послуг	4566	1,3	4584	1,3	4592	1,3

Примітка: дані наведено без урахування результатів діяльності банків та бюджетних установ і з урахуванням зміни підприємствами основного виду економічної діяльності у 2012 р.

В Україні, на відміну від ЄС, традиційно зберігається значний розрив у виплатах (офіційної) заробітної плати на великих підприємствах (2909,35 грн) та малих (1249,88 грн) (за підсумками 2011 р.).

Унаслідок руйнівного впливу кризових явищ 2008 – 2009 рр. в Україні спостерігалось зменшення чисельності малих підприємств. Найбільше падіння припадало на 2010 р. (зменшення на 5,5% у порівнянні із 2009 р.) та 2011 р. (на 8,9% у порівнянні з 2010 р.). Кількість малих підприємств в Україні з 75 на 10 тис. наявного населення у 2009 р. скоротилась до 71 у 2010 р. та до 63 у 2011 р., що відповідає показникам 2005 р. Кількість суб'єктів малого підприємництва з 661 на 10 тис. населення у 2009 р. скоротилась до 464 у 2011 р. В Україні частина збиткових підприємств малого бізнесу з 32,8% від загальної кількості у передкризовому 2007 р. збільшилась до 41,4 % у 2011 р. Кількість зайнятих працівників на підприємствах малого бізнесу також скоротилась із 2237,4 тис. у 2008 р. до 2073,6 тис. (відповідає I половині 2006 р.) [2].

Основними законодавчими актами, які регулюють діяльність малого та середнього підприємництва, є: Господарський та Цивільний кодекси України (далі – ГКУ, ЦКУ) та законодавчі акти, які регулюють спрощену систему оподаткування та єдиний податок, а саме: Указ Президента України “Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва”, 1999 р. (далі – Указ); Постанова Кабінету Міністрів України “Про роз'яснення Указу Президента України від 3 липня 1998 р. № 727”, 2000 р., нормативні акти міністерств та відомств: “Про затвердження Положення про спрощену форму бухгалтерського обліку суб'єктів малого підприємництва”, “Про затвердження форми Розрахунку сплати єдиного податку суб'єктом малого підприємництва – юридичною особою”, “Про внесення змін до форми та Порядку видачі Свідоцтва про право сплати єдиного податку суб'єктом малого підприємництва – юридичною особою”, “Порядок ведення Книги обліку доходів і витрат суб'єкта малого підприємництва – юридичної особи, яка застосовує спрощену систему оподаткування, обліку та звітності” тощо.

Законом, що регулює діяльність МіСП є Закон України “Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні” (далі – Закон). Він включає термінологію, законодавче забезпечення, мету та принципи державної політики у зазначеній сфері та визначає основні органи, що регулюють діяльність, їх повноваження, а також висвітлює умови державної підтримки суб'єктів малого і середнього підприємництва. Внаслідок прийняття зазначеного закону втратив чинність Закон України “Про державну підтримку малого підприємництва” (2000 р.).

Новизною закону є введення поняття мікропідприємство. Спроби його запровадження були у 2009 р., проте законопроект не підтримала більшість. Отже, у прикінцевих положеннях зазначеного закону вказано, що:

Суб'єкти господарювання, залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік, можуть належати до суб'єктів малого підприємства, зокрема до суб'єктів мікропідприємства, середнього або великого підприємства. Суб'єктами мікропідприємства є:

- фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 млн євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;
- юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період

(календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 млн євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Суб'єктами малого підприємництва є:

– фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 млн євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

– юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 млн євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Суб'єктами великого підприємництва є юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 млн євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Інші суб'єкти господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва [3].

Згідно із зазначеною метою та принципами державної політики (рис. 1) визначеними у законодавстві, нами запропоновано основні результати ефективної та легальної підприємницької діяльності. Проте, щоб запропоновані заходи не залишилися лозунгами, є необхідність у їх державному фінансуванні.

Загальні витрати на потреби країни в бюджеті на 2014 р. становлять 377626383,1 тис. грн, а на потреби розвитку та функціонування підприємництва в Україні, загалом, передбачено лише 0,008%.

Динаміка розподілу видатків вказує на ріст кількості виділення коштів, проте основна частка їх призначається на керівництво та управління у сфері регуляторної політики та розвитку підприємництва. Незважаючи на те, що у 2012 р. було найменше фінансування, проте 23,2% було виділено на заходи із реалізації Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні, на протипагу 2013 р. – 8,6% і 2014 р. – 4,9%.

Аналізуючи план заходів Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні [7] на 2012 р. із 21 запланованих заходів найбільше уваги приділяється на заходи із реалізації Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні, проте фінансування виділено найменше – 7,8%, як видно у табл. 1.

За звітами Українського фонду підтримки підприємництва (УФПП), у 2009 р. загальний обсяг фінансової підтримки малих підприємств у формі пільгового кредитування інвестиційних проектів або компенсації відсотків за банківські кредити в 17 регіонах склав 15,3 млн грн, що у 2 рази менше відповідних показників 2008 р. За наданими звітами, в 2009 р. на часткову компенсацію відсотків за банківські кредити з місцевих бюджетів було спрямовано 9,8 млн грн, або лише 37% від обсягів таких витрат у 2008 р.

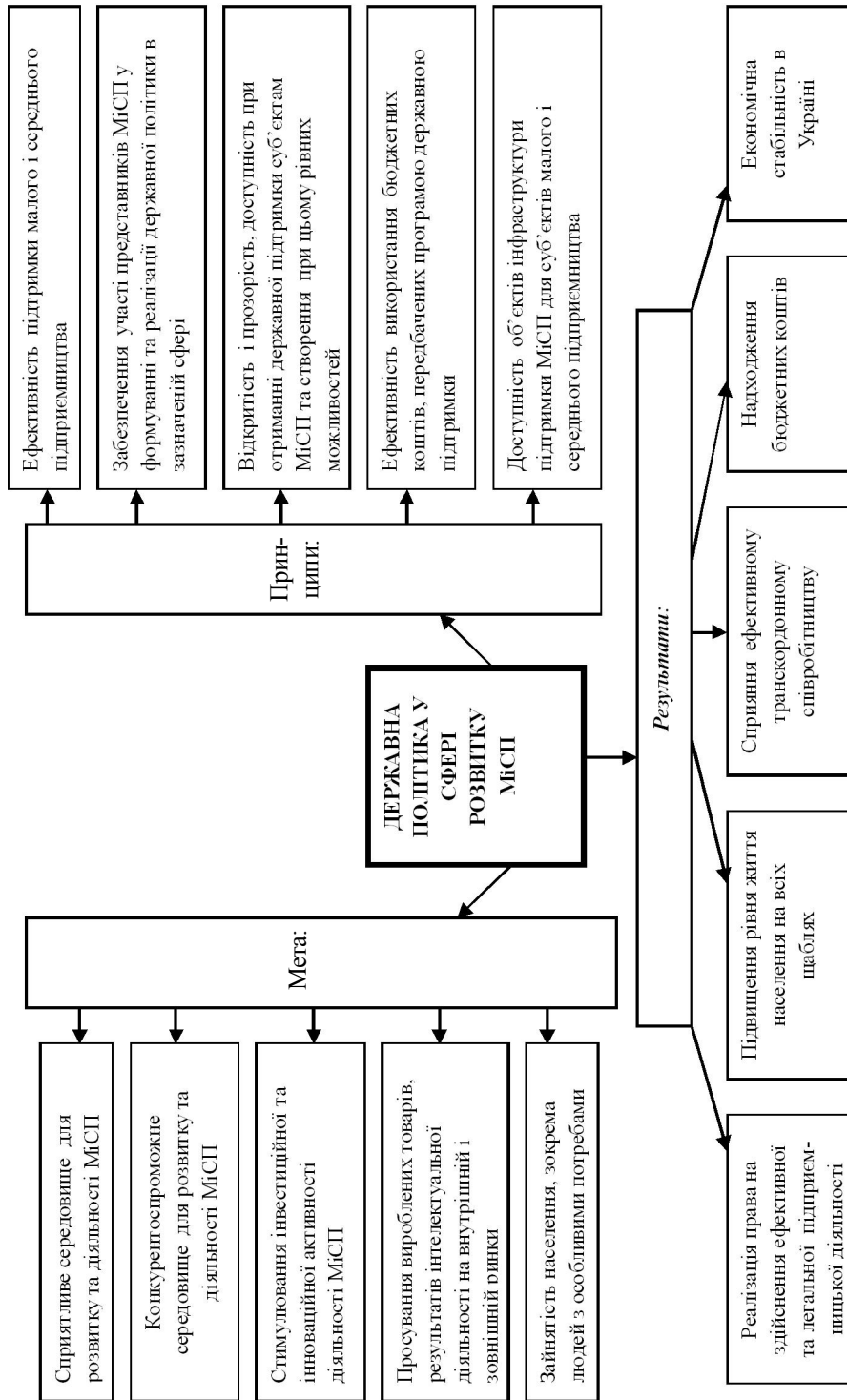

Рис. 1. Державна політика в сфері розвитку малого та середнього підприємництва та очікувані результати

Таблиця 2

Розподіл видатків Державного бюджету України на рік [4 – 6]

№ з/п	Найменування, згідно з відомчою і програмною класифікаціями видатків із державного бюджету	тис. грн		
		2012	2013	2014
1	Підвищення кваліфікації державних службовців у сфері економіки та перепідготовка управлінських кадрів для сфери підприємництва	5401,5	4304,2	2924,9
3	Апарат Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва, з них:	13522,6	29575,2	25418,8
4	Керівництво та управління у сфері регуляторної політики та розвитку підприємництва	9958,8	26902,4	24082,4
5	Заходи по реалізації Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні	3563,8	2672,8	1336,4
	Всього	18924,10	33879,40	28343,70

Так, наприклад, у Росії пільгами в оподаткуванні й кредитуванні користуються не тільки суб'єкти малого підприємництва, а також підприємства, що надають їм виробничо-технологічну підтримку, фонди підтримки малого підприємництва, інвестиційні та лізингові компанії, кредитні й страхові організації. У Німеччині до податкових пільг банківського сектора належать: спеціальні норми амортизаційних відрахувань; створення резервів прибутку, що не оподатковуються; інвестиційні надбавки, які виплачуються податковими установами. В Італії практикується надання пільгових довготермінових позик під 3 – 5% річних за ринкової процентної ставки майже 15%. При цьому підприємства можуть отримати додаткову пільгу у 20 – 30% компенсації вартості позики при достроковому поверненні кредиту.

У березні 2010 р. Європейська комісія ухвалила рішення про Європейську схему мікрофінансового кредитування, яка передбачає виділення 100 млн євро протягом 4 років. Сума кредиту не перевищує 25 тис. євро. Програма розрахована на підприємства з кількістю працівників менше 10 осіб і оборотом менше 2 млн євро, а отже, доступна і мікропідприємству. У її рамках будуть визначені банки і небанківські організації, в які потенційні одержувачі мікрофінансових кредитів зможуть звертатися із заявками [8]. Важливо з боку держави створити рівні умови та відкритість при одержанні кредитів із врахуванням регіональних потреб, кількості незайнятого населення і економічного розвитку регіону.

Необхідність державного регулювання підприємницької діяльності (далі – ДРГД) є виправданою на даному етапі розвитку економіки України. На сьогодні вплив держави, з одного боку, доволі значний, а з іншого – недостатньо ефективний. Тому необхідність визначення оптимального ступеня державного регуляторного впливу на розвиток підприємництва передбачає, щоб, з одного боку, забезпечити позитивний соціально-економічний ефект, а з іншого – контролюючий і регулюючий вплив держави для створення оптимального бізнес-клімату (рис. 2).

Отож оптимальними умовами для функціонування запропонованої моделі є створення бізнес-клімату. Аналізуючи міжнародні дослідження Всесвітнього банку “Ведення бізнесу – 2010” і “Рейтинг глобальної конкурентоспроможності” Всесвітнього економічного форуму за простою ведення бізнесу Україна посідає 142 місце зі 183 країн світу. Зокрема, за показником ефективності податкової системи країна перебуває у кінці списку, на 181-му місці.

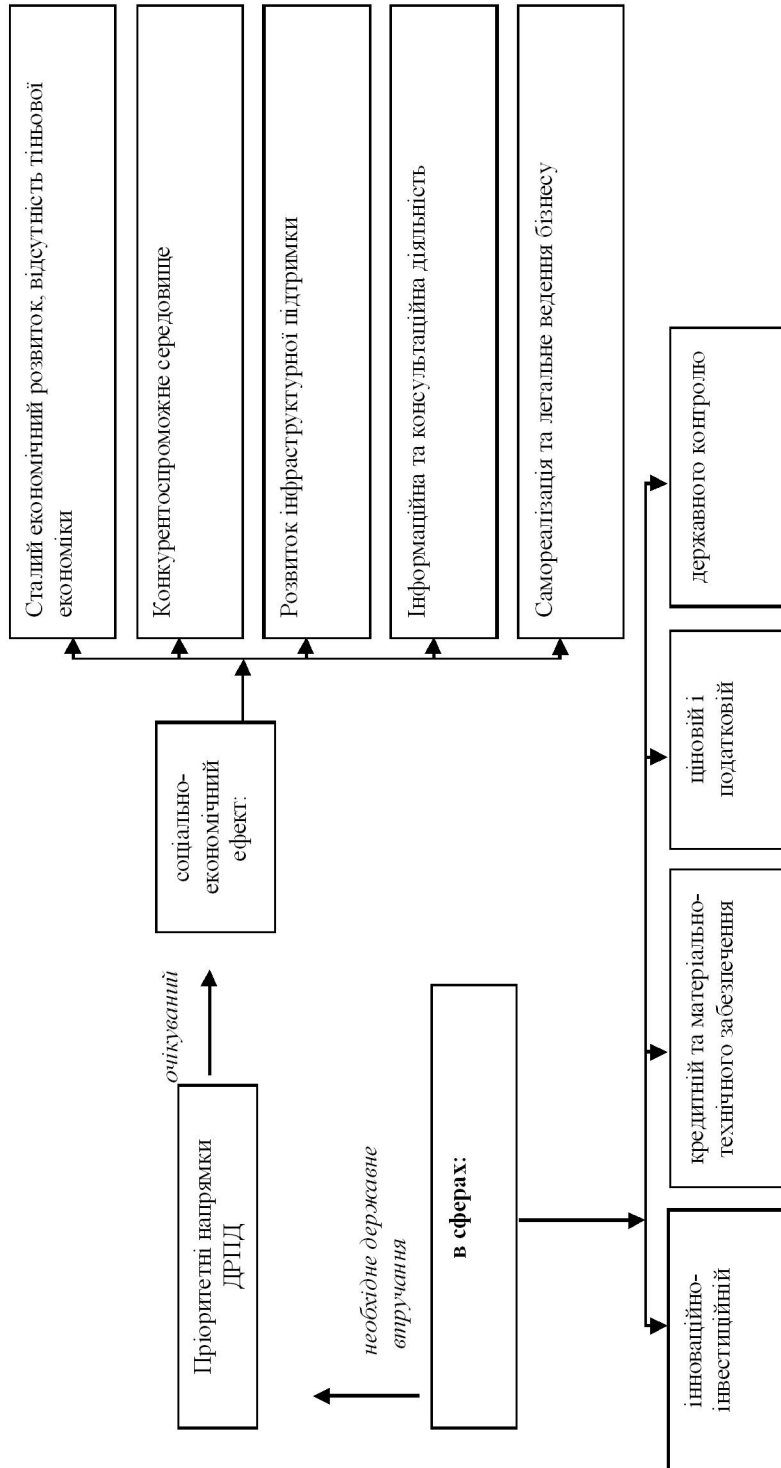

Рис. 2. Модель ефективного державного регулювання малого та середнього підприємництва

Несприятливий бізнес-клімат є основним чинником, що стримує інвестиції. Крім того, криза значно звузила внутрішні джерела для інвестицій, а міжнародні фінансові ресурси стали практично недоступними. Багато міжнародних інвесторів вимушені обережніше ставитися до ризиків країни. Зокрема, низький інноваційно-інвестиційний імідж України зробить країну менш привабливою для міжнародного капіталу в посткризовий період [9].

- Отже, основними чинниками, які впливають на ефективність діяльності МіСП, є:
- фінансові ресурси та/або ідея суб'єкта підприємництва;
 - державне регулювання;
 - фінансова підтримка на державному та регіональному рівнях;
 - стратегічне планування розвитку.

Окрім державного регулювання підприємницької діяльності, є необхідність у зацікавленні та поінформованості суб'єкта підприємницької діяльності щодо підвищення ефективності. Підприємець повинен, окрім управлінських якостей, особливу увагу приділити стратегічному розвитку підприємства. На жаль, сьогодні поширена стратегія “виживання”, тобто при мінімальному залученні коштів – максимальний ефект. Стратегічне планування стало менш актуальним в силу різних факторів, таких як: економічна нестабільність, розбіжності законодавчої бази, неефективна регуляторна політика, тіньова економіка, проте його важливість є обгрунтованою.

Формування, наприклад маркетингової стратегії розвитку, пов'язано із визначенням всього підприємства у довгостроковому плані і порушує питання оцінки виробництва та ринків, проблеми зростання, диверсифікацію, зовнішньоекономічну діяльність.

Підготовка стратегічних рішень вимагає постановки низки важливих завдань – забезпечення стійкої рентабельності господарської діяльності підприємства, фінансово-економічну і технологічну безпеку, стійке економічне зростання.

Маркетингова стратегія полягає у визначення відповідних продуктів, послуг і ринків, на яких вони будуть запропоновані. Визначає найефективніший склад комплексу маркетингу (дослідження ринку, дослідження товарної і цінової політики, каналів розподілу, стимулювання збуту, підтримка продукту).

Формування маркетингової стратегії розвитку – найсуттєвіший етап маркетингу. Її вибір залежить від зовнішніх і внутрішніх чинників, найважливішими серед яких є фактори, що характеризують стан галузі й умови конкуренції, та фактори, що характеризують конкурентні можливості підприємства, його ринкову позицію й потенціал. При формуванні стратегії необхідно враховувати стадію життєвого циклу підприємства, сутність і потужність конкурентних сил, масштаби діяльності конкурентів.

Основною метою формування маркетингової стратегії є підвищення ефективності діяльності підприємства, а вже яким шляхом – кожне підприємство вирішує самостійно, враховуючи вищенаведену інформацію.

На жаль, на сьогодні маркетинг належить більше до творчого підходу, який вимагає інновацій та нестандартних підходів, але в Україні це гіпертрофовано до інтуїтивного підходу та превалювання креативних рішень над аналізом, дослідженнями та формування стратегії. Головна увага приділяється ефективності, що призводить до провалів або неефективності ведення ринкової діяльності. Тому більша увага до маркетингу дозволить підвищити ефективність стратегічних маркетингових дій щодо розвитку підприємства у ринковому середовищі.

Висновки

Пріоритетними напрямками державного регулювання малого і середнього підприємництва є отримання позитивного ефекту в економічній і соціальній сфері,

створення відповідного бізнес-середовища та на даному етапі розвитку обов'язкова регіональна фінансова та інформаційна підтримка суб'єктів господарювання. Оскільки без належного доступу до кредитних та інфоресурсів підприємці змушені вирішувати питання виживання, а не розвитку і стабільної роботи.

Відповідним державним органам у сфері підприємницької діяльності необхідно запровадити єдиний підхід до розроблення й прийняття регуляторних актів, механізму забезпечення й захисту прав суб'єктів господарювання, вирівнювання диспропорції регіонального розвитку для подолання кризових явищ в економіці України.

Література

1. Офіційна сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Щодо ефективності підтримки та перспектив розвитку малого підприємництва у регіонах [Електронний ресурс] : аналіт. зап. / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. — Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/903>.
3. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні [Електронний ресурс] : Закон України № 4618-VI від 22.03.2012 р. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>.
4. Про державний бюджет України на 2012 рік : Закон України № 4282-VI від 22.12.2011 р. // Відомості Верховної Ради України [Текст]. — 2012. — № 34/35.
5. Про державний бюджет України на 2013 рік : Закон України № 5515-VI від 06.12.2012 р. // Відомості Верховної Ради України [Текст]. — 2013. — № 5/6.
6. Про державний бюджет України на 2014 рік : Закон України № 719-VII від 16.01.2014 р. // Відомості Верховної Ради України [Текст]. — 2014. — № 9.
7. Про затвердження плану заходів з виконання у 2012 році Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету міністрів України № 331-р від 31.05.2012 р. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/331-2012-%D1%80>.
8. Інструменти активізації кредитування підприємництва в умовах економічної депресії [Електронний ресурс] : аналіт. зап. — Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/348>.
9. Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна влада” [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.president.gov.ua/.../Programa_reform.

N. Mazii

PRIORITY DIRECTIONS FOR GOVERNMENT CONTROL OVER SMALL AND MEDIUM ENTERPRISE DEVELOPMENT

The analysis of basic constituents of public policy is carried out; priority directions for government control in the sphere of small and medium enterprise development are offered. The need to increase the state financing and create effective business-climate is stressed. The necessity for applying the marketing strategy of enterprise development by business entities is substantiated.

Key words: public policy, government control, state financing, marketing strategy of enterprise development.